

ارزیابی رضایتمندی ساکنان از کیفیت محیط سکونتی محلات پیراشهری کلانشهر رشت مبتنی بر شاخص‌های شهر بوم‌گرا (مورد: محله‌های حمیدیان و عینک)

پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۶/۱۷

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۳۰

صفحات: ۱۰۲-۸۵

فائزه قلیزاده؛ مربی گروه معماری و شهرسازی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، تهران، ایران.

آرزو خرم؛ مربی گروه معماری و شهرسازی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، تهران، ایران.

لیلا السادات حمیدیان دیوکلانی؛ مربی گروه معماری و شهرسازی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، تهران، ایران.

چکیده

با رشد سریع جمعیت شهری در جهان و افزایش نگرانی در مورد کیفیت محیطی سکونتگاهی، چالش ایجاد شهر پایدار برای زندگی در اولویت برنامه‌ریزان شهری قرار گرفت و ایده بوم‌شهر واکنشی بر این نگرانی‌ها بود. ایده بوم‌شهر، را می‌توان ادامه رویکردهای توسعه شهری در چارچوب نظری الگوی توسعه پایدار برای محلات پیراشهری دانست. در این راستا، هدف پژوهش حاضر ارزیابی رضایتمندی ساکنان از کیفیت محیط سکونتی محلات پیراشهری حمیدیان و عینک مبنی بر شاخص‌های شهر بوم‌گرا است. پژوهش حاضر، از نظر هدف، کاربردی و دارای ماهیت توصیفی-تحلیلی و از نظر روش، در گروه پژوهش کمی قرار دارد. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از مدل فازی ممدانی و نرم‌افزار SPSS استفاده شد. نتایج نشان داد، درجه میزان رضایت ساکنین در تمام گویه‌ها به جزء گویه‌های (تعامل و ارتباط احترام‌آمیز شهروندان با یکدیگر با مقدار میانگین ۳/۱۵، وجود روحیه و علاقه مشارکت مردمی با مقدار میانگین ۳/۱۲، میزان تعاملات اجتماعی در فضاها، عمومی سرسبز، جذاب و دارای عناصر طبیعی با مقدار میانگین ۳/۰۰، وجود بازارهای هنری خوداشتغالی فروش کتاب، موسیقی، صنایع دستی و تئاترهای محلی شهر با مقدار میانگین ۳/۱۳، وجود بازارهای محلی و ارگانیک برای کشاورزان برای فروش محصولات خود با مقدار میانگین ۳/۱۲، تعداد و کیفیت فضای سبز با مقدار میانگین ۳/۱۱)، پایین‌تر از حد متوسط عدد (۳) می‌باشند. در ادامه نیز نتایج نشان داد، رضایت ساکنین در زیرمعیارهای (تعامل و ارتباطات مردمی با نمره ۴/۵۶، اعتماد به منابع آب با نمره ۲/۹۶)، به ترتیب بالاترین و پایین‌ترین درجه را به خود اختصاص داده‌اند، همچنین بیشترین میزان رضایت ساکنین در معیار

واژه‌های

کلیدی:

کیفیت محیطی سکونتی، شاخص-های شهر بوم‌گرا، محلات پیراشهری، کلانشهر رشت.

اجتماعی با نمره ۴/۸۹، و کمترین میزان در معیار شهرسازی و زیرساخت‌ها و خدمات شهری با نمره ۲/۳۲، می‌باشد. در نهایت نتایج تحلیل فضایی نشان داد، وضعیت معیارهای بوم‌گرا در محله حمیدیان مطلوب‌تر از محله عینک است.

مقدمه

در دهه‌های اخیر همزمان با فراگیر شدن مشکلات عدیده شهرها، مفاهیمی چون افزایش کیفیت محیط در ابعاد مختلف در جهت مقابله با مشکلات مطرح شده‌اند، به طوری که امروزه افزایش کیفیت محیط شهرها یکی از اهداف مهم طرح‌های شهری می‌باشد (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۴-۴۳). با توجه به برآوردن نیازها و انگیزه‌های اساسی انسان در محیط‌های شهری و روستایی، مفهوم کیفیت محیط پیراشهری در ادبیات برنامه‌ریزی جهان رواج و به‌عنوان یکی از اهداف عالی مورد توجه قرار گرفت (رفعیان و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۹-۳۷). در ایران نیز به دنبال افزایش شهرنشینی و سرعت‌بالای تغییرات در بافت‌های پیراشهری به دلایل مختلف، کیفیت محیط سکونتگاهی به شدت تنزل یافته است (رنجبرنیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۴-۵۹). لذا نگرانی درباره کیفیت محیط از خصوصیات جامعه معاصر است (Pacione, 19-30: 2009) که می‌تواند تابعی از رویکرد بوم‌گرایی باشد.

در سال‌های اخیر یکی از رویکردهای راهبردی مهم برای برنامه‌ریزی شهرهای پایدار، برنامه‌ریزی بر پایه شاخص‌های بوم‌گرا است. این رویکرد یک مفهوم چندبعدی است که هدف آن حفظ بوم‌ساخت‌ها و غنای تنوع زیستی و بهره‌وری از طریق مدیریت پایدار منابع طبیعی است (برق‌جلوه و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۷۷-۱۹۴). توجه به شهرها و مناطق پیراشهری آن به‌عنوان یک بوم‌ساخت، حداقل به مطالعات انجام‌شده در دهه ۱۹۶۰ میلادی و تفکرات هاوارد ادوم و ایان مک‌هارگ برمی‌گردد که تلاش می‌کردند فضای رابط بین انسان و طبیعت را به‌عنوان یک سیستم اجتماعی- بوم‌ساختی تعریف کنند. این رویکرد اصل اول بوده، و دو پیام مکمل را می‌رساند، اولاً، این که تصدیق می‌کند که شهرها در حال حاضر در مدیریت تغییر و رهبری یک رویکرد یکپارچه پیشرو هستند. ثانیاً، رویکرد شهرمحور بر اهمیت همکاری در برنامه‌های توسعه، جنبه‌های منحصربه‌فرد محل، به‌ویژه دارایی‌های زیست‌محیطی تأکید می‌کند، بنابراین تمرکز این رویکرد بر روی فعال کردن رهبری و اکولوژی محلی است (شرفیان بارفروش و مفیدی شمیرانی، ۱۳۹۳: ۱۰۸-۹۹).

از زمان پیدایش واژه بوم‌شهر، نظریه‌پردازان متعددی پیرامون شاکله آن به بحث و بررسی پرداخته‌اند. از جمله ایدئال‌گرایان که بوم‌شهر را شهری بدون هرگونه وسیله موتوری تعریف کردند تا فن‌گرایان که راه‌حل مشکلات ناشی از فن‌آوری را در صورت مسئله جستجو کرده‌اند. تأثیرگذارترین آن‌ها ریچارد رجیستر، پل داونتون، کل یانگ، فیلین گافرون، گی هویسمانس و فرانتس اسکالا بوده‌اند. رجیستر به‌عنوان بنیان‌گذار ایده سال‌ها به‌طور مداوم به بهبود و توسعه آن پرداخته است. داونتون سابقه سال‌ها کار دانشگاهی و تألیف کتاب و مقالات متعدد در زمینه بوم‌شهر دارد. یانگ به‌عنوان نظریه‌پرداز عملگر در کنار تعریف بوم‌شهر، مفاهیم آن را در پروژه‌های مختلف به کار گرفته است. گافرون، هویسمانس و اسکالا نظریه‌پردازانی هستند که این مفهوم را در بستر اتحادیه اروپا بازتعریف کرده و با انجام پژوهش‌های اجرایی نظریات خود را در حیطه عمل سنجنیده‌اند (Sharifian Barforoush and Mofi-di Shemirani, 2015: 99-108)، علاوه بر این صاحب‌نظران، پژوهشگران دیگری نیز در حوزه شهر بوم‌گرا مطالعات مختلفی انجام داده‌اند، که در پژوهش حاضر، سعی شده است که به مطالعاتی که همپوشانی به موضوع پژوهش حاضر دارند، پرداخته شده است.

موسوی (۱۳۹۷)، در پژوهشی تحت عنوان، بررسی سطح تحقق توسعه پایدار شهر تبریز بر اساس شاخص ردپای بوم-شناختی، به این نتایج دست یافتند، پارامترهای متغیر اجتماعی-اقتصادی و جمعیتی در شهر تبریز تأثیر معنی‌داری بر اجزای چهارگانه ردپای بوم‌شناختی یعنی غذا، حمل‌ونقل، مسکن و کالا دارند. افشین اخگر و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی تحت عنوان، ارزیابی رویکرد شهر بوم‌مبنا بر اساس توسعه پایدار به روش تحلیل ارزیابی یکپارچه محیطی (IEA)، به این نتایج دست یافتند، نظارت نزدیک و ارزیابی اثرات فعالیت‌های انسانی بر محیط‌زیست و بوم‌ساخت وابسته به آن، مسئله‌ای اساسی است. از آنجا که روش‌ها و شاخص‌های مختلفی برای ارزیابی بوم‌ساخت پایداری شهری وجود دارد، در نتیجه تلاش برای توسعه یک بوم‌ساخت شهری در سطح میکرو که دقیق، جامع و در قالب یک چارچوب مفهومی باشد ضروری به نظر می‌رسد. ارژنگی و محمدی (۱۳۹۹)، در پژوهشی تحت عنوان، ارزیابی کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: منطقه چهار شهر اردبیل)، به این نتایج دست یافتند، میزان رضایت ساکنان از کیفیت محیط شهری، در سطح پایینی قرار دارد، به طوری که میزان رضایت از کیفیت محیط شهری پایین‌تر از میانه نظری می‌باشد. رنجبران و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی تحت عنوان، بررسی مؤلفه‌های منظر بوم‌گرا در هویت بخشی به محیط در اقلیم گرم و مرطوب (مورد مطالعه: بندر کنگ)، به این نتایج دست یافتند، در کنار شاخص‌هایی همچون طبیعت و بستر، زمینه‌های گوناگون، انرژی تجدید پذیر، الگوهای فرهنگی، طراحی اقلیمی و کالبد شهر، شاخص‌های دیگری همچون عوامل هنری و صنایع دستی و همچنین خاطرات شکل گرفته در محیط و روانشناسی محیط در شکل‌گیری هویت شهری مؤثرند. بالأخص مهم‌ترین پارامترها در این ارزیابی، طبیعت و منظر دریا و الگوهای فرهنگی شکل گرفته می‌باشد.

طهری و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی تحت عنوان، تدوین و سنجش سنج‌های ارزیابی کیفیت محیط از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا در شهر رشت به این نتایج دست یافتند، این شهر با کسب به ترتیب ۲۷، ۳۳، ۳۱، ۴۲ درصد امتیاز مطلوبیت، کیفیت پایینی در پاسخگویی به نیازهای زنان، توان‌خواهان و سالمندان و کیفیت متوسطی درباره کودکان دارد. در بسیاری از زمینه‌های بنیادی از جمله امکانات و خدمات عمومی، حمل‌ونقل عمومی، فضاهای بیرونی و ساختمان‌های عمومی و اشتغال تا نزدیک شدن به استانداردها فاصله زیادی دارد و لزوم گذر از رویکرد یکسان‌نگر فعلی به رویکرد برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا برای گنجاندن تنوع‌ها و تفاوت‌ها در فرایندهای سیاستگذاری و برنامه‌ریزی شهری وجود دارد. سعیدی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی تحت عنوان، بررسی میزان تحقق یافتگی شاخص‌های شهر بوم‌گرا و ارائه چارچوب مفهومی توسعه آن مبتنی بر میزان رضایتمندی ساکنین (مطالعه موردی: محله ازگل تهران)، به این نتایج دست یافتند، که اثرگذاری ۹ مورد از شاخص‌های بوم‌گرایی بر رضایتمندی ساکنان معنی‌دار می‌باشد و ۲۶ شاخص دیگر از وضعیت مناسبی برخوردار نیستند. شاخص‌های اثرگذار زمینه تحقق‌پذیری ۵۱ درصد از شرایط بوم-گرایی را فراهم ساخته و این نشان می‌دهد که ۴۹ درصد تا رسیدن به حالت ایده‌آل و آرمانی فاصله وجود دارد و این امر تحقق‌یافتگی نسبتاً پایین بوم‌گرایی را نشان می‌دهد. علینقی‌پور و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی تحت عنوان، تبیین زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی پیرامون کلانشهر رشت، به این نتایج دست یافتند، روستاهای آلمان و پیرکلاچاه به ترتیب دارای بهترین وضعیت زیست‌پذیری و روستاهای وارزگاه و کلش طالشان در بدترین وضعیت زیست‌پذیری قرار گرفته‌اند. سرکار (۲۰۱۶)، در پژوهشی تحت عنوان نوآوری‌های زیستی در طراحی اکوشهرها، روستا-شهر و

اترپولیس‌ها، به بررسی ویژگی‌های یک اکوشهر و توسعه آترپولیس در دنیا پرداخته است. در این بررسی نوآوری-های زیستی و اقتصاد سبز از ویژگی‌های یک اکوشهر معرفی شده و راهکاری ضروری در ارتقاء سطح زیست‌پذیری آن معرفی گردیده است. علاوه بر آن، استفاده مؤثر از زمین، نگهداری و بازسازی مسکن شهری، مدیریت حمل‌ونقل مؤثر، استفاده مؤثر از منابع و کیفیت زندگی از جمله شرایط تحقق یک اکوشهر توصیف شده است. آنتونا روزادو (۲۰۱۹)، در پژوهشی تحت عنوان، بررسی زیرساخت‌های بوم‌گرایی و تأثیرات کلیدی آن‌ها بر توسعه شهر سنتی فنلاند، به ارائه راهکارهایی برای بهسازی شهری و حل‌وفصل از طریق همکاری با ذینفعان در مناطق مختلف پرداخته است. در یک جمع‌بندی از مطالعات صورت گرفته از پیشینه پژوهش مشخص شد، بیشتر پژوهش‌های صورت گرفته به‌طور مجزا به مباحث کیفیت محیط و شاخص‌های شهر بوم‌گرا پرداخته‌اند و تاکنون پژوهشی با محوریت موضوع پژوهش در مناطق پیراشهری صورت نگرفته است. در ادامه نیز به‌منظور مطالعه عمیق‌تر، به بررسی هر یک از متغیرهای پژوهش پرداخته شد.

بوم‌شناسی منظر شاخه‌ای بوم‌شناسی است که در دهه ۱۹۶۰ در اروپا مورد توجه واقع شد و به مطالعه الگوی مؤلفه‌های منظر می‌پردازد (Bote-quilha-Ahern, 2002: 67). حوزه‌هایی مانند کاربری زمین، پوشش گیاهی و فضای سبز، ساختار و الگوهای فضایی، تغییرات فرایندها و الگوها به مفاهیم مشترک و بنیادی میان بوم‌شناسان و برنامه‌ریزان منظر معطوف می‌شود که زیربنای پایداری محیط سکونتگاه‌های مختلف را فراهم آورده است. اهمیت دیدگاه یکپارچه در حوزه‌های برنامه‌ریزی و طراحی محیط و منظر، از ضرورت توجه به رویکرد بوم‌شناختی در فعالیت‌های بین‌رشته‌ای تخصص‌هایی نظیر معماری منظر و طراحی شهری خاطر حکایت می‌کند. بوم‌شناسان معتقد هستند که شهر باید جزئی از نظام طبیعت به حساب آید. نیروها، منابع ورودی و خروجی در آن، باید بر مبنای اصل تعادل و پایداری مدیریت، برنامه‌ریزی و طراحی شوند (Taghvaei and Smiari, 2017: 11-21). در آغاز قرن بیست و یکم، رویکرد بوم‌گرایی به‌عنوان یک دیدگاه پایدار جهانی پدیدار شد که به دنبال ادغام انسان و بوم‌ساخت‌های طبیعی است (Yigitcanlar and Dizdaroglu, 2015: 6-17). برنامه‌ریزی بوم‌گرایی بیش از آنکه یک ابزار به حساب می‌آید و به‌عنوان روشی برای تفکر در مورد تعامل میان فعالیت‌های انسانی و فرایندهای طبیعی بر اساس علم به ارتباط متقابل بین مردم و زمین بنا نهاده شده و دیدگاهی جهانی است که فرایند و محدوده فعالیت حرفه‌ای و تحقیق را در حیطه کار برنامه‌ریزی مشخص می‌سازد (Yigitcanlar and Dizdaroglu, 2015: 6-17).

ولیکن، تعریف دقیقی از شهر بوم‌گرا وجود ندارد و عملاً این اصطلاح، علیرغم تفاوت‌های مفهومی اساسی که ممکن است وجود داشته باشد، عمدتاً با مدل‌های شهری پایدار مانند شهرهای پایدار، شهرهای کم‌کربن، شهرهای تاب‌آور و نظایر آن به کار می‌رود (Li et al, 2019: 59). شهرهای بوم‌گرا به‌عنوان یک سیاست و نوآوری شهری، تحت الگوریتم نوسازی اکولوژیکی ترویج یافته‌اند، که درصدد از بین بردن رشد اقتصادی ناشی از تخریب محیط‌زیست هستند (Lin, 2018: 91). اصطلاح بوم‌شهر به مناطق شهری اطلاق می‌شود که برنامه‌ای را اجرا کرده‌اند که هدف از آن ارتقاء محیط بومی شهر و کیفیت محیط شهری بوده و درعین حال برای پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی نیز برنامه‌ریزی می‌کنند. این مناطق مختلف ممکن است در مقیاس‌های مختلف، از بخشی از شهر گرفته تا کل شهر، در نظر گرفته شود (Liu, 2018: 905). ویژگی‌های کلیدی رویکرد بوم‌گرایی شامل: رفع نیازهای ذاتی انسان، حرکت به سمت پایداری منابع، حفظ تمامیت بوم‌شناختی، تقلید اکوسیستم‌های طبیعی، بوم‌ساخت شهری پایدار و ویژگی‌های آن می‌باشد (Newman

and Jennings, 2009: 32). در این راستا، به منظور توسعه ارتقاء کیفیت محیط، سکونتگاه‌ها باید به‌عنوان بوم‌ساخت در نظر گرفته شوند. در این راستا، کیفیت محیط را می‌توان به‌عنوان بخش اساسی از مفهوم گسترده‌تر کیفیت زندگی تعریف کرد (Rivm, 2002: 45). کیفیت محیط شهری عبارت است از شرایط اجتماعی-فرهنگی و کالبدی محیط شهری که نشان‌دهنده میزان رضایت یا عدم رضایت شهروندان از آن محیط می‌باشد؛ در واقع یک محیط با کیفیت بالا، حس رفاه و رضایتمندی را به جمعیتی که در آن ساکن‌اند به‌واسطه ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی یا نمادین باشند، منتقل می‌کند (Marans, 2003: 73-88). در این بین کیفیت محیط سکونتگاه‌های پیراشهری با ناکید بر شاخص‌های شهر بوم‌گرا، قابل توجه است. در این راستا، پیراشهر و پیراشهرنشینی عموماً تعاریف قاطعی ندارند. آن‌ها را اغلب، و به‌خصوص در کشورهای در حال توسعه، مناطق به‌تازگی شهری‌نشین شده واقع در حاشیه‌های شهرها، که محل اتصال حومه به شهر تلقی می‌شود، توصیف می‌کنند (MCGREGOR, et al, 2006: 14). از یک چشم‌انداز اروپایی، نواحی پیراشهری غالباً به‌عنوان نواحی مختلف تحت نفوذ شهر، اما با مورفولوژی و ریخت‌شناسی روستایی، در نظر گرفته می‌شود (Caruso, 2015: 131). شورای اروپا (CEMAT, 2007:16) پیراشهر را یک ناحیه در حال گذار از محیط به‌شدت روستایی به محیطی کاملاً شهری توصیف می‌کند که تحت فشار فراوان برای توسعه شهری است (Bertrand, 2007: 1-35). از سوی دیگر، ناحیه پیراشهری می‌تواند صرف‌نظر از ناپایداری‌اش، گونه جدیدی از شکل-گیری یک منظر دائمی شهری باشد. افزون بر این، توسعه ضرورتاً محدود به توسعه کالبدی و صرفاً با ویژگی‌های شهری نیست، بلکه اغلب با ظهور فعالیت‌های شهری در مناطق روستایی مثل مزرعه‌داری از سر سرگرمی و خانه‌های دوم تشخیص داده می‌شود (Briquel and Collicard, 2015:19-40, Caruso, 2015: 131).

در این راستا، همزمان با رشد شهرنشینی، در سال‌های اخیر به دلیل انجام عملیات عمرانی گسترده، رشت به مانند سایر کلان‌شهرهای دیگر کشور، با رشدی برون‌زا و نابرابر مواجه شد که استمرار مهاجرت‌ها از شهرهای کوچک از یک طرف و عدم رعایت اصل بوم‌گرایی در سکونتگاه‌ها، رشد نامتعادل جمعیت و مساحت شهری، گسترش نواحی پیراشهری، افت کارایی شبکه معابر و دسترس‌های اصلی و شریانی، افزایش تبدیل و تغییر کاربری بی‌رویه باغ‌ها و اراضی زراعی درون و پیرامون شهر به کاربری‌های مسکونی و تجاری و خدماتی، تبدیل حاشیه‌نشینی و مناطق پیراشهری به کوی‌های مسکونی و شهرک‌های اقماری را به دنبال داشته و به دنبال آن در کاهش ارتقاء محیط سکونتگاهی مؤثر بوده است. در این بین محلات پیراشهری حمیدیان و عینک از این قاعده مستثنی نیستند، و در دهه‌های اخیر شاهد غلبه تدریجی مراکز فعالیت و کار، بر بافت‌های سکونتی و فشردگی کالبدی شدید در منطقه شده است، که همین امر تا اندازه زیادی سبب نادیده گرفتن محیط‌های سکونتی و کیفیت محیطی آن‌ها در کل شده است، که به‌نوبه خود در نارضایتی ساکنین این محلات تأثیر دارد. بنابراین ضرورت پرداختن به این موضوع با توجه به اینکه هیچ‌گونه مطالعه و ارزیابی در زمینه کیفیت محیطی بر مبنای شاخص‌های شهر بوم‌گرا در این محلات انجام نگرفته است، به نظر می‌رسد انجام یک ارزیابی اصولی از کیفیت محیطی این محلات بر اساس این شاخص‌ها ضروری باشد. در این راستا هدف از این مطالعه ارزیابی رضایتمندی ساکنان از کیفیت محیط سکونتی محلات پیراشهری کلانشهر رشت مبتنی بر شاخص‌های شهر بوم‌گرا است و این مطالعه برای پاسخ به پرسش کلی میزان رضایتمندی ساکنان از کیفیت محیط سکونتی محلات حمیدیان و عینک با تأکید بر شاخص‌های بوم‌گرا چگونه است؟ انجام شده است. این پژوهش به لحاظ هدف از نوع کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی و از نوع تحقیق ارزیابی است. برای دستیابی

به این هدف، سنجش‌های ارزیابی کیفیت محیط محلات بر اساس شاخص‌های شهر بوم‌گرا اندازه‌گیری می‌شوند. نتایج این مطالعه می‌تواند راهنمای تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات آینده مراجع برنامه‌ریزی شهری کشورمان در زمینه به‌کارگیری رویکرد بوم‌گرا در فرایندهای سیاستگذاری و برنامه‌ریزی شهری برای دستیابی به کیفیت محیط محلات پیراشهری باشد.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر، از نظر هدف، کاربردی و بنیادی و دارای ماهیت توصیفی-تحلیلی و از نظر روش، در گروه پژوهش کمی قرار دارد. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از مدل فازی ممدانی و نرم‌افزار SPSS استفاده شد. جامعه آماری در پژوهش حاضر شامل دو بخش می‌باشد، بخش اول ساکنین محله‌های پیراشهری (حمیدیان و عینک) می‌باشد که بر اساس نمونه‌گیری تصادفی و روش کوکران، تعداد (۳۸۴) به عنوان جامعه نمونه انتخاب شد. در بخش دوم نیز جامعه آماری شامل افراد متخصص و صاحب‌نظر در این حوزه می‌باشد، با توجه به اینکه جامعه نمونه در بیشتر مدل‌های سلسله‌مراتبی بین ۲۰-۳۰ نفر می‌باشد، در این قسمت از پژوهش نیز ۲۰ نفر (متخصص) به عنوان جامعه نمونه انتخاب شد. همچنین قابل ذکر است، ابزار پژوهش (پرسشنامه) می‌باشد، که با مرور منابع مختلف شاخص‌های پژوهش تدوین و در قالب پرسشنامه منعکس و در میان جامعه نمونه توزیع شد. در پژوهش حاضر رسیدن به شاخص‌های شهر بوم‌گرا، با توجه به متون بررسی شده انجام گرفته است. هر صاحب‌نظر بر اساس دیدگاه خود به شماری از اصول اشاره نموده که بر اساس آن‌ها شاخص‌های زیر حاصل شده است. بر اساس مجموعه مطالعات صورت گرفته، این پژوهش ۴۶ گویه در قالب ۱۰ زیرمعیار و ۵ معیار بر مبنای نظریات صاحب‌نظران مختلف برای رسیدن به شهر بوم‌گرا در نظر گرفته است (جدول ۱). با توجه به مطالعات صورت گرفته، به نظر می‌رسد شهرها با رعایت شاخص‌های استخراج شده بتوانند به بوم‌گرایی نزدیک شده و با رعایت سرانه ساخت‌وسازها و جلوگیری از تخریب درختان و با هماهنگی هر چه بیشتر ساختمان‌ها در ارتباط با توپوگرافی، جهت تابش خورشید و فضای سبز ضمن نزدیک کردن ساخت‌وسازها به بوم‌گرایی، شرایط زیست‌محیطی در مقیاس محله و پیراشهری و تقویت نموده و آسایش اقلیمی مطلوبی ایجاد کند (سعیدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۳). روایی پرسشنامه نیز بر اساس نظرات متخصصان تأیید شد، و پایایی آن‌ها نیز با استفاده از نرم‌افزار SPSS (آزمون آلفای کرونباخ) با توزیع ۳۰ عدد پرسشنامه در میان متخصصان محاسبه شد، مقدار ۰/۸۴ برای پرسشنامه بوم‌گرا به دست آمد، مقدار پایایی به دست آمده گویای پایایی قابل قبول برای پرسشنامه می‌باشد.

جدول ۱. شاخص‌های تحقیق

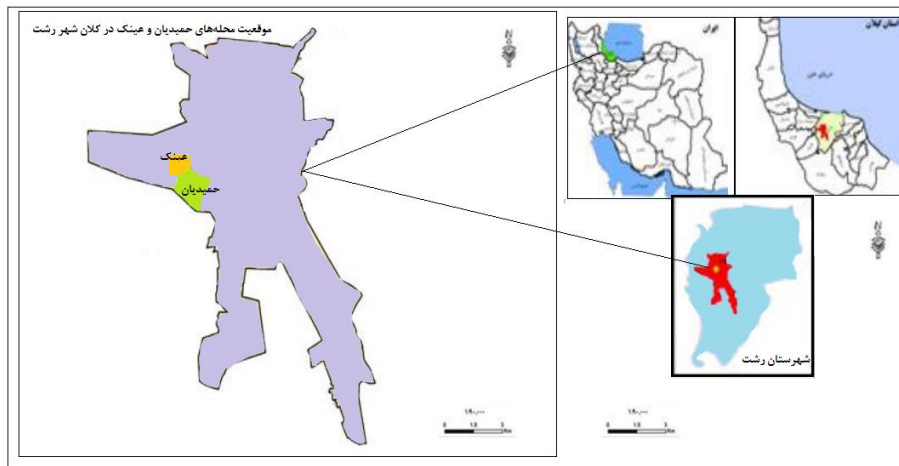
ردیف	معیار	زیرمعیار	گویه
۱	زیست-محیطی	آلودگی‌های محیطی	کیفیت هوا
۲			عدم آلودگی محیط زیست
۳			سلامت منابع و جریان‌های آب
۴			
۵			کاهش ورود پسماندهای روان خانگی در جوی‌ها و معابر
۶			کیفیت جمع‌آوری حیوانات ولگرد و بدون صاحب
۷	فضاهای عمومی	فضاهای عمومی	وجود فضای سبز، پارک‌ها و درختان به صورت عمومی
۸			تعداد و کیفیت فضای سبز
۹			وجود کف‌سازی‌های نفوذپذیر

کیفیت مناسب شبکه‌های عابر پیاده و محل مناسب دوچرخه‌سواری			۱۰
وجود وسایل حمل و نقل عمومی	حمل و نقل	شهرسازی و زیرساخت‌ها و خدمات شهری	۱۱
تناسب چراغ‌ها و علائم تسهیل کننده ترافیکی			۱۲
تناسب حمل و نقل عمومی با نیازهای اقشار آسیب پذیر			۱۳
تعداد و کیفیت پارکینگ‌های وسایل نقلیه غیرموتوری			۱۴
استفاده از بام سبز و دیوارهای سبز	شهرسازی		۱۵
محل مناسب محورهای مواصلاتی با در نظر گرفتن مخاطرات طبیعی			۱۶
قرارگیری مساکن مطابق با توپوگرافی			۱۷
قرارگیری مساکن مطابق با تابش خورشیدی			۱۸
قرارگیری مساکن مطابق با فضای سبز			۱۹
موقعیت مناسب جاده‌ها و مساکن مطابق با جهت جریان هوا			۲۰
ساخت مساکن با مصالح بومی و سازگار			۲۱
ارزیابی تناسب کاربری اراضی شهری در منطقه			۲۲
تناسب تراکم ساختمانی نسبت به جمعیت منطقه			۲۳
وجود محدوده‌های مختلف منازل مسکونی برای درآمدهای مختلف			۲۴
هماهنگی معماری و شهرسازی با اعتقادات مردم			۲۵
میزان گسترش اندازه محله و مشخص بودن آن			۲۶
وجود گونه‌های گیاهی بومی			مصرف انرژی‌های پاک
استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر	۲۸		
استفاده از فناوری‌های زیست محیطی	۲۹		
میزان آگاهی از مزایای استفاده از انرژی‌های پاک و تجدیدپذیر	۳۰		
میزان استفاده از کالاها و لوازم با مصرف استاندارد انرژی	۳۱		
کیفیت دفع فاضلاب خانگی	اعتماد به منابع آب	آب و انرژی و کشت ارگانیک	۳۲
اعتماد به سازمان و منابع تأمین آب شرب شهری			۳۳
کیفیت جمع آوری زباله	مدیریت مصرف		۳۴
استفاده از دستگاه تصفیه آب خانگی			۳۵
کیفیت آب شرب مصرفی			۳۶
استفاده از آب در محوطه‌سازی			۳۷
وجود بازارهای محلی و ارگانیک برای کشاورزان برای فروش محصولات خود	کشت ارگانیک و بومی		۳۸
باغبانی ارگانیک و کشاورزی شهری			۳۹
کاشت متراکم درختان برای جلوگیری از هدایت مخاطرات طبیعی			۴۰
وجود بازارهای هنری خوداشتغالی فروش کتاب، موسیقی، صنایع دستی و تئاترهای محلی شهر	فرصت‌های شغلی	اقتصاد شهری	۴۱
تناسب درآمد در منطقه با هزینه‌های زندگی			۴۲
میزان تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی سرسبز، جذاب و دارای عناصر طبیعی	تعامل و ارتباطات مردمی	اجتماعی	۴۳
پذیرش مسئولیت توسط شهروندان			۴۴
وجود روحیه و علاقه مشارکت مردمی			۴۵
تعامل و ارتباط احترام‌آمیز شهروندان با یکدیگر			۴۶

منبع: Kenworthy, 2006, Condon, 2012, Sachs, 1980, Barton, 2000, Engwicht, 1992. سعیدی و همکاران، ۱۴۰۰، مشکینی و همکاران،

استان گیلان یکی از استان‌های شمالی ایران به مرکزیت کلانشهر رشت است. این استان از شمال به دریای کاسپین و کشور آذربایجان که از طریق آستارا با آن دارای مرز بین‌المللی است. از غرب به استان اردبیل، از جنوب به استان زنجان و قزوین و از شرق به استان مازندران محدود می‌شود. مساحت این استان ۱۴۰۴۴ کیلومتر مربع و جمعیت آن نیز طبق سرشماری ۱۳۹۵، ۲۵۳۰۶۹۶ نفر است. شهر رشت به‌عنوان مرکز استان گیلان در جلگه مرکزی گیلان واقع شده و در وضعیت موجود دارای مساحتی بالغ بر ۸۱۱۸/۴۰ هکتار می‌باشد (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۹۵: ۵۴). شهر رشت نمونه‌ای از شهرهای دارای محلات پیراشهری است که بعد از سال ۱۳۵۵ نفوذ بیشتری پیدا کرده است. محله‌های حمیدیان و استخر عینک رشت در سمت جنوب غربی شهر قرار گرفته از ویژگی‌های بارز این محل جذب، افراد مهاجر از قومیت‌های مختلف، وجود زمین‌های با مالکیت بدون سند و سکونت افراد کم‌درآمد می‌باشد. مساحت محدوده محله عینک ۱۷، ۱۶۳ هکتار، و محله حمیدیان ۹۶ هکتار می‌باشد که در بخش غربی رشت در مسیر محور رشت به فومن استقرار یافته که از طریق جاده فومن و خیابان کمربندی غربی با شهر رشت ارتباط پیدا می‌کند.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی

مطابق اطلاعات جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌های توزیع شده، سرپرستان خانوار با بیش از ۶۰ سال، بیشترین درصد، و افراد ۲۰-۳۵ سال، کمترین تعداد پرسش‌شونده را شامل شدند. همچنین ۷۶ درصد پرسش‌شوندگان مرد و ۲۴ درصد نیز زن بودند. همچنین قابل ذکر است که ۵۳ درصد افراد پرسش‌شونده تحصیلات زیردیپلم دارند و تنها ۴۷ درصد افراد دارای تحصیلات آکادمیک هستند، و از بین پاسخگویان، مردان ۶۷ درصد سرپرستان خانوار و زنان نیز ۳۳ درصد را شامل شدند، همچنین حدود ۶۱ درصد افراد اقامت خود را بیشتر از ۳۰ سال ذکر نمودند، و ۴۰ درصد افراد نیز کمتر از ۳۰ سال در منطقه زندگی کرده‌اند.

جدول ۲. یافته‌های توصیفی پاسخگویان

متغیر	درصد	متغیر	درصد
-------	------	-------	------

۰/۱۳	۲۰-۳۵ سال	سن پاسخگویان	۰/۲۴	زن	جنس
۰/۲۴	۳۵-۴۵ سال		۰/۷۶	مرد	
۰/۱۸	۴۵-۶۰ سال		متغیر		
۰/۴۵	بیش از ۶۰ سال	متغیر سرپرست خانوار	۰/۳۱	بی سواد	تحصیلات
۰/۶۷	مرد		۰/۲۲	زیردیپلم	
۰/۳۳	زن		۰/۱۴	دیپلم و فوق دیپلم	
۰/۱۸	۱۵-۵ سال	متغیر مدت اقامت	۰/۲۱	لیسانس	
۰/۲۲	۱۵-۲۵ سال		۰/۱۲	فوق لیسانس و بالاتر	
۰/۳۱	۲۵-۳۵ سال				
۰/۳۰	بیشتر از ۳۵ سال				

یافته‌های تحلیلی

در ابتدا به منظور سنجش میزان رضایت ساکنین از کیفیت محیط محلات پیراشهری حمیدیان و عینک بر مبنای شاخص‌های شهر بوم‌گرا از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج به شرح جداول (۲، ۳، ۴، ۵) است. مطابق جداول (۳، ۴، ۵، ۶)، درجه میزان رضایت ساکنین در تمام گویه‌ها به جزء گویه‌های (تعامل و ارتباط احترام- آمیز شهروندان با یکدیگر با مقدار میانگین ۳/۱۵، وجود روحیه و علاقه مشارکت مردمی با مقدار میانگین ۳/۱۲، میزان تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی سرسبز، جذاب و دارای عناصر طبیعی با مقدار میانگین ۳/۰۰، وجود بازار- های هنری خوداشتغالی فروش کتاب، موسیقی، صنایع دستی و تئاترهای محلی شهر با مقدار میانگین ۳/۱۳، وجود بازار- های محلی و ارگانیک برای کشاورزان برای فروش محصولات خود با مقدار میانگین ۳/۱۲، تعداد و کیفیت فضای سبز با مقدار میانگین ۳/۱۱)، پایین‌تر از حد متوسط عدد (۳) می‌باشند. در واقع ساکنین از وضعیت کیفیت محیطی محلات حمیدیان و عینک ناراضی هستند.

مطابق جدول (۳)، گویه‌های (کیفیت هوا، عدم آلودگی محیط‌زیست، سلامت منابع و جریان‌های آب، کاهش ورود پسماندهای روان خانگی، کیفیت جمع‌آوری حیوانات ولگرد، وجود کف‌سازی نفوذپذیر، کیفیت مناسب شبکه- های عابر پیاده و محل مناسب دوچرخه‌سواری)، در محله‌های مورد مطالعه در وضعیت نامطلوبی قرار دارند.

جدول ۳. درجه میزان رضایت ساکنین از گویه‌های زیست محیطی

فاصل اطمینان تفاوت /۹۵	سطح معناداری (۲)		T	میانگین	گویه‌های زیست محیطی
	بالا	پایین			
۲/۷۶	۳/۱۱	۰/۰۰۰	۲۴/۴۴۳	۲/۹۸	کیفیت هوا
۲/۶۵	۲/۹۶	۰/۰۰۰	۲۴/۳۲۱	۲/۷۸	عدم آلودگی محیط‌زیست
۲/۵۶	۲/۷۸	۰/۰۰۰	۲۴/۲۴۵	۲/۶۷	سلامت منابع و جریان‌های آب
۲/۴۳	۲/۷۵	۰/۰۰۰	۲۴/۲۱۳	۲/۵۵	کاهش ورود پسماندهای روان خانگی در جوی‌ها و معابر
۲/۳۴	۲/۵۳	۰/۰۰۰	۲۴/۲۴۰	۲/۶۱	کیفیت جمع‌آوری حیوانات ولگرد و بدون صاحب
۲/۹۳	۳/۲۳	۰/۰۰۰	۲۴/۶۵۴	۳/۰۸	وجود فضای سبز، پارک‌ها و درختان به صورت عمومی
۳/۰۰	۳/۲۴	۰/۰۰۰	۲۴/۷۱۲	۳/۱۱	تعداد و کیفیت فضای سبز
۲/۶۵	۲/۹۵	۰/۰۰۰	۲۴/۳۳۲	۲/۸۳	وجود کف‌سازی‌های نفوذپذیر

ارزیابی رضایتمندی ساکنان از کیفیت محیط... (قلیزاده و همکاران)

۲/۵۴	۲/۷۶	۰/۰۰۰	۲/۲۴۳	۲/۶۴	کیفیت مناسب شبکه‌های عابر پیاده و محل مناسب دوچرخه‌سواری
------	------	-------	-------	------	--

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

مطابق جدول (۴)، گویه‌های (وجود وسایل حمل‌ونقل عمومی، تناسب چراغ‌ها و علائم تسهیل‌کننده ترافیکی، تناسب حمل و نقل عمومی با نیازهای اقشار آسیب‌پذیر، تعداد و کیفیت پارکینگ‌های وسایل نقلیه، استفاده از بام سبز، محل مناسب محورهای مواصلاتی با در نظر گرفتن مخاطرات، قرارگیری مساکن مطابق با توپوگرافی، قرارگیری مساکن مطابق با تابش خورشیدی، و ....)، در محله‌های مورد مطالعه در وضعیت نامطلوبی قرار دارند.

جدول ۴. درجه میزان رضایت ساکنین از گویه‌های شهرسازی و زیرساخت‌ها و خدمات شهری

فاصل اطمینان تفاوت /۹۵	سطح معناداری (۲)		T	میانگین	گویه‌های شهرسازی و زیرساخت‌ها و خدمات شهری
	بالا	پایین			
۲/۴۱	۲/۶۴	۰/۰۰۰	۲۴/۲۱۱	۲/۵۴	وجود وسایل حمل‌ونقل عمومی
۲/۵۴	۲/۷۵	۰/۰۰۰	۲۴/۲۴۶	۲/۶۵	تناسب چراغ‌ها و علائم تسهیل‌کننده ترافیکی
۲/۵۴	۲/۷۸	۰/۰۰۰	۲۴/۲۴۰	۲/۶۱	تناسب حمل‌ونقل عمومی با نیازهای اقشار آسیب‌پذیر
۲/۳۰	۲/۵۷	۰/۰۰۰	۲۴/۲۰۰	۲/۴۵	تعداد و کیفیت پارکینگ‌های وسایل نقلیه غیرموتوری
۲/۲۵	۲/۴۵	۰/۰۰۰	۲۴/۲۴۳	۲/۳۳	استفاده از بام سبز و دیوارهای سبز
۲/۷۱	۲/۹۴	۰/۰۰۰	۲۴/۳۳۱	۲/۸۷	محل مناسب محورهای مواصلاتی با در نظر گرفتن مخاطرات طبیعی
۲/۳۰	۲/۵۷	۰/۰۰۰	۲۴/۲۰۰	۲/۴۵	قرارگیری مساکن مطابق با توپوگرافی
۲/۶۵	۲/۹۶	۰/۰۰۰	۲۴/۳۲۱	۲/۷۸	قرارگیری مساکن مطابق با تابش خورشیدی
۲/۴۵	۲/۶۸	۰/۰۰۰	۲/۲۱۵	۲/۵۶	قرارگیری مساکن مطابق با فضای سبز
۲/۲۸	۲/۵۵	۰/۰۰۰	۲۴/۲۰۲	۲/۴۳	موقعیت مناسب جاده‌ها و مساکن مطابق با جهت جریان هوا
۲/۵۳	۲/۷۵	۰/۰۰۰	۲۴/۳۱۱	۲/۶۶	ساخت مساکن با مصالح بومی و سازگار
۲/۳۰	۲/۵۷	۰/۰۰۰	۲۴/۲۱۱	۲/۵۴	ارزیابی تناسب کاربری اراضی شهری در منطقه
۲/۳۱	۲/۵۶	۰/۰۰۰	۲۴/۱۹۹	۲/۴۴	تناسب تراکم ساختمانی نسبت به جمعیت منطقه
۲/۴۵	۲/۶۸	۰/۰۰۰	۲/۲۱۵	۲/۵۶	وجود محدوده‌های مختلف منازل مسکونی برای درآمدهای مختلف
۲/۵۴	۲/۷۵	۰/۰۰۰	۲۴/۲۴۳	۲/۶۳	هماهنگی معماری و شهرسازی با اعتقادات مردم
۲/۶۳	۲/۸۵	۰/۰۰۰	۲۴/۳۱۱	۲/۷۱	میزان گسترش اندازه محله و مشخص بودن آن

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

همان‌طور که در جدول‌های (۵ و ۶) مشخص است، وضعیت محله‌های مورد مطالعه در گویه‌های (کیفیت دفع فاضلاب خانگی، اعتماد به سازمان و منابع تأمین آب شرب، کیفیت جمع‌آوری زباله، استفاده از دستگاه تصفیه آب، استفاده از آب در محوطه‌سازی، کاشت متراکم درختان برای جلوگیری از هدایت مخاطرات، تناسب درآمد در منطقه با هزینه‌های زندگی، پذیرش مسئولین توسط شهروندان) نامطلوب ارزیابی شد.

جدول ۵. درجه میزان رضایت ساکنین از گوبه‌های آب و انرژی و کشت ارگانیک

فاصل اطمینان تفاوت /۹۵	سطح معناداری (۲) (دامنه)		T	میانگین	گوبه‌های آب و انرژی و کشت ارگانیک
	پایین	بالا			
۲/۳۱	۲/۵۶	۰/۰۰۰	۲۴/۲۰۴	۲/۴۳	کیفیت دفع فاضلاب خانگی
۲/۳۶	۲/۷۱	۰/۰۰۰	۲۴/۲۱۵	۲/۵۶	اعتماد به سازمان و منابع تأمین آب شرب شهری
۲/۵۳	۲/۸۳	۰/۰۰۰	۲۴/۳۱۱	۲/۷۱	کیفیت جمع‌آوری زباله
۲/۵۴	۲/۸۱	۰/۰۰۰	۲۴/۲۴۹	۲/۶۹	استفاده از دستگاه تصفیه آب خانگی
۲/۸۷	۳/۱۰	۰/۰۰۰	۲۴/۶۵۰	۳/۰۰	کیفیت آب شرب مصرفی
۲/۶۵	۲/۸۹	۰/۰۰۰	۲۴/۳۱۷	۲/۷۶	استفاده از آب در محوطه‌سازی
۳/۰۰	۳/۲۷	۰/۰۰۰	۲۴/۷۱۳	۳/۱۲	وجود بازارهای محلی و ارگانیک برای کشاورزان برای فروش محصولات خود
۲/۸۷	۳/۱۴	۰/۰۰۰	۲۴/۶۴۵	۳/۰۴	باغبانی ارگانیک و کشاورزی شهری
۲/۷۶	۲/۹۷	۰/۰۰۰	۲/۳۳۶	۲/۸۹	کاشت متراکم درختان برای جلوگیری از هزایدت مخاطرات طبیعی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

جدول ۶. درجه میزان رضایت ساکنین از گوبه‌های اقتصاد شهری و اجتماعی

فاصل اطمینان تفاوت /۹۵	سطح معناداری (۲) (دامنه)		T	میانگین	گوبه‌های اقتصاد شهری و اجتماعی
	پایین	بالا			
۳/۰۰	۳/۲۴	۰/۰۰۰	۲۵/۱۲۳	۳/۱۳	وجود بازارهای هنری خوداشتغالی فروش کتاب، موسیقی، صنایع دستی و تئاترهای محلی شهر
۲/۵۲	۲/۸۷	۰/۰۰۰	۲۴/۲۴۰	۲/۶۵	تناسب درآمد در منطقه با هزینه‌های زندگی
۲/۸۹	۳/۱۳	۰/۰۰۰	۲۴/۶۵۰	۳/۰۰	میزان تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی سرسبز، جذاب و دارای عناصر طبیعی
۲/۶۸	۲/۹۷	۰/۰۰۰	۲۴/۳۳۱	۲/۸۷	پذیرش مسئولیت توسط شهروندان
۲/۹۹	۳/۲۳	۰/۰۰۰	۲۵/۱۱۳	۳/۱۲	وجود روحیه و علاقه مشارکت مردمی
۳/۰۱	۳/۲۵	۰/۰۰۰	۲۵/۱۲۵	۳/۱۵	تعامل و ارتباط احترام‌آمیز شهروندان با یکدیگر

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

در ادامه نیز، برای مطالعه عمیق‌تر در راستای درجه رضایت ساکنین در هر یک از زیرمعیارها و معیارها از آزمون ضرایب تغییر استفاده شد. نتایج به شرح جدول (۷، ۸) است.

جدول ۷. ضرایب تغییر و توزیع درصد میزان رضایت ساکنین از زیرمعیارهای بوم‌گرا

محل‌های حمیدیان و عینک	درجه سطوح رضایت ساکنین					رتبه	ضریب تغییرات	میانگین	انحراف معیار	تعداد گویه	زیرمعیارهای بوم‌گرا
	بسیار بالا (۵)	بالا (۴)	متوسط (۳)	پایین (۲)	بسیار پایین (۱)						
۳/۶۵	۲۱/۰۴	۲۱/۲۲	۲۳/۲۱	۱۴/۰۱	۳/۲۳	۴	۰/۱۰۸	۱۵/۴۳	۱/۷۸۵	۶	آلودگی‌های محیطی
۳/۱۵	۱۸/۰۳	۱۹/۴۴	۲۰/۰۱	۱۱/۸۷	۲/۶۵	۸	۰/۱۳۱	۱۳/۱۱	۱/۲۸۷	۴	فضاهای عمومی
۳/۲۳	۱۸/۲۱	۱۹/۸۷	۲۰/۳۲	۱۲/۰۰	۲/۸۷	۷	۰/۱۲۳	۱۳/۲۲	۱/۳۱۲	۴	حمل و نقل
۳/۰۲	۱۷/۳۲	۱۹/۲۱	۱۹/۷۷	۱۱/۵۴	۲/۳۴	۹	۰/۱۳۵	۱۲/۹۸	۱/۱۷۸	۱۲	شهرسازی
۳/۴۳	۱۹/۳۲	۲۰/۱۱	۲۱/۴۴	۱۲/۳۱	۳/۰۰	۶	۰/۱۱۷	۱۴/۶۵	۱/۴۴۵	۵	مصرف انرژی‌های پاک
۲/۹۶	۱۷/۱۱	۱۹/۰۰	۱۹/۳۱	۱۰/۳۳	۲/۱۲	۱۰	۰/۱۴۵	۱۱/۶۵	۱/۱۶۵	۲	اعتماد به منابع آب
۳/۵۴	۲۰/۳۲	۲۰/۱۱	۲۲/۱۳	۱۳/۵۶	۳/۱۱	۵	۰/۱۱۱	۱۵/۲۱	۱/۶۶۵	۴	مدیریت مصرف
۳/۸۹	۲۳/۱۱	۲۴/۵۱	۳۸/۲۶	۱۷/۰۳	۳/۳۴	۳	۰/۱۰۶	۱۷/۶۶	۱/۹۳۲	۳	کشت ارگانیک و بومی
۴/۵۱	۴۲/۱۳	۳۷/۲۵	۱۵/۰۶	۲/۴۷	۰/۰۵	۲	۰/۱۰۳	۱۶/۸۵	۱/۷۷۵	۲	فرصت‌های شغلی
۴/۵۶	۵۴/۲۲	۴۱/۱۳	۲/۱۱	۵/۲۳	۲/۲۸	۱	۰/۰۹۲	۲۶/۰۹	۲/۴۰۱	۴	تعامل و ارتباطات مردمی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

شکل ۲. نمودار میزان رضایت ساکنین از زیرمعیارهای بوم‌گرا

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

مطابق جدول (۷) و شکل (۲)، رضایت ساکنین به ترتیب در زیرمعیارهای (تعامل و ارتباطات مردمی با نمره ۴/۵۶، فرصت‌های شغلی با نمره ۴/۵۱، کشت ارگانیک و بومی با نمره ۳/۸۹، آلودگی‌های محیطی با نمره ۳/۶۵، مدیریت مصرف با نمره ۳/۵۴، مصرف انرژی‌های پاک با نمره ۳/۴۳، حمل و نقل با نمره ۳/۲۳، فضاهای عمومی با نمره ۳/۱۵، شهرسازی با نمره ۳/۰۲، اعتماد به منابع آب با نمره ۲/۹۶)، به ترتیب بالاترین و پایین‌ترین درجه به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۸. ضرایب تغییر و توزیع درصد میزان رضایت ساکنین از معیارهای بوم‌گرا

محل‌های حمیدیان و عینک	درجه سطوح رضایت ساکنین					رتبه	ضریب تغییرات	میانگین	انحراف معیار	تعداد زیرمعیار	معیارهای بوم-گرا
	بسیار پایین (۱)	پایین (۲)	متوسط (۳)	بالا (۴)	بسیار بالا (۵)						
زیست محیطی	۲/۷۸	۱۵/۱۲	۲۴/۱۱	۲۵/۰۹	۲۴/۱۱	۳	۰/۱۳۲	۱۵/۸۷	۱/۱۵۴	۲	
شهرسازی و زیرساخت‌ها و خدمات شهری	۲/۶۷	۱۴/۶۶	۲۲/۵۴	۲۴/۷۷	۲۲/۸۸	۵	۰/۱۵۶	۱۴/۷۸	۱/۱۷۶	۲	
آب و انرژی و کشت ارگانیک	۲/۵۵	۱۵/۰۹	۲۳/۱۴	۲۵/۱۱	۲۳/۹۸	۴	۰/۱۴۵	۱۵/۵۵	۱/۱۶۵	۴	
اقتصاد شهری	۱/۷۶	۱۵/۴۴	۲۵/۲۱	۲۷/۱۱	۲۵/۰۹	۲	۰/۱۱۱	۱۶/۱۲	۱/۱۳۴	۱	
اجتماعی	۱/۴۴	۱۴/۳۳	۲۶/۳۲	۲۷/۲۱	۲۶/۱۳	۱	۰/۰۹۸	۱۷/۴۴	۱/۱۱۲	۱	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

شکل ۳. نمودار میزان رضایت ساکنین از معیارهای بوم‌گرا

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

همان‌طور که در جدول (۸)، و نمودار (۳) ملاحظه می‌شود، بیشترین میزان رضایت ساکنین در معیار اجتماعی با نمره ۴/۸۹، و کمترین میزان در معیارهای اقتصاد شهری با نمره ۴/۶۵، زیست محیطی با نمره ۳/۸۷، آب و انرژی و کشت ارگانیک با نمره ۲/۶۵، شهرسازی و زیرساختها و خدمات شهری با نمره ۲/۳۲، می‌باشد. در ادامه پژوهش سعی بر آن شد که به تحلیل فضایی محلات پیراشهری (حمیدیان و عینک) در معیارهای بوم‌گرا (زیست محیطی، شهرسازی و زیرساختها و خدمات شهری، آب و انرژی و کشت ارگانیک، اقتصاد شهری و اجتماعی) پرداخته شود. در این راستا، برای نشان دادن تحلیل فضایی محلات پیراشهری بر اساس معیارهای بوم‌گرا (با استفاده از مدل فازی ممدانی)، اقدام به سطح‌بندی فضایی محلات حمیدیان و عینک شده است.

جدول ۹. درجه عضویت هر یک از معیارهای بوم‌گرا در محله پیراشهری حمیدیان

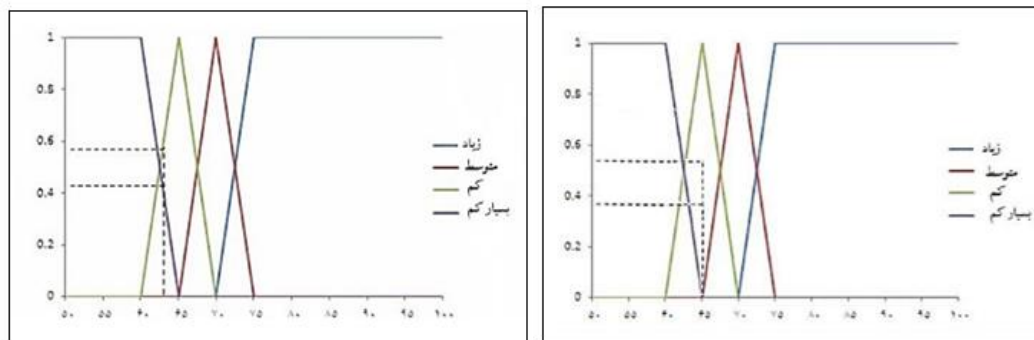
تابع عضویت				معیار
زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	
۰/۶۱	۰/۵۴	۰/۴۵	۰/۲۳	زیست محیطی
۰/۶۵	۰/۵۷	۰/۴۸	۰/۲۲	شهرسازی و زیرساختها و خدمات شهری
۰/۶۳	۰/۵۵	۰/۴۲	۰/۲۳	آب و انرژی و کشت ارگانیک
۰/۵۲	۰/۵۸	۰/۴۷	۰/۲۴	اقتصاد شهری
۰/۵۴	۰/۵۶	۰/۵۳	۰/۲۵	اجتماعی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

جدول ۱۰. درجه عضویت هر یک از معیارهای بوم‌گرا در محله پیراشهری عینک

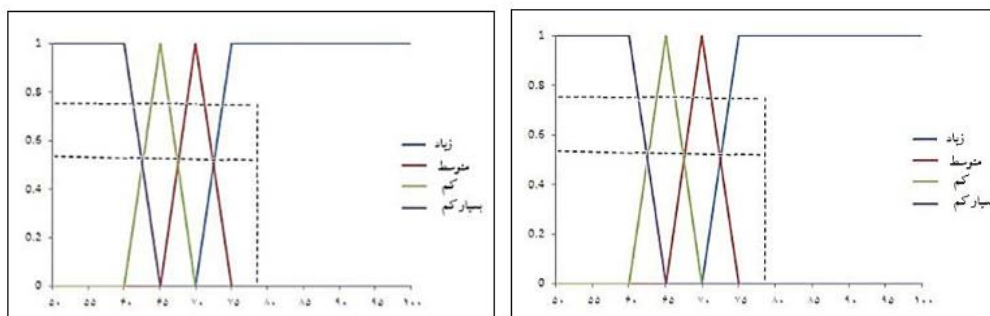
تابع عضویت				معیار
زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	
۰/۴۳	۰/۴۱	۰/۴۶	۰/۲۱	زیست محیطی
۰/۵۶	۰/۵۴	۰/۴۴	۰/۲۴	شهرسازی و زیرساختها و خدمات شهری
۰/۴۳	۰/۵۵	۰/۴۷	۰/۲۱	آب و انرژی و کشت ارگانیک
۰/۵۶	۰/۵۱	۰/۵۳	۰/۲۳	اقتصاد شهری
۰/۵۰	۰/۵۸	۰/۵۵	۰/۲۵	اجتماعی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

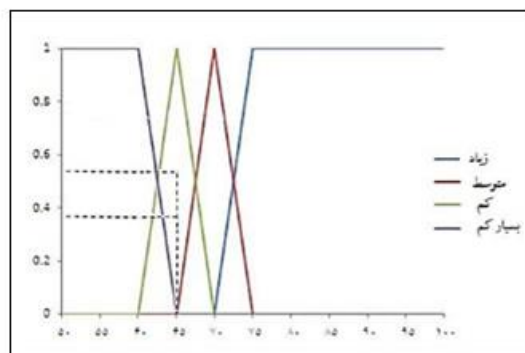
شکل های ۴ و ۵. نمودار تابع عضویت معیارهای زیست محیطی و شهرسازی و زیرساختها-خدمات شهری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

شکل های ۶ و ۷. تابع عضویت معیارهای اجتماعی و اقتصاد شهری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

شکل ۸. نمودار تابع عضویت معیار آب و انرژی پاک و کشت ارگانیک

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

در استنتاج وضعیت معیارهای بوم‌گرا در محلات پیراشهری (حمیدیان و عینک)، مقدار نافازی نهایی به عنوان خروجی سیستم استنتاج فازی در نرم‌افزار متلب مشخص شده است. این مقدار برای محله حمیدیان برابر است با ۰/۵۴ که سطح متوسط رو به نامطلوب را نشان می‌دهد، همچنین مقدار نافازی نهایی به عنوان خروجی سیستم استنتاج فازی در نرم‌افزار متلب برای محله پیراشهری عینک برابر است با ۰/۵۲ که سطح متوسط رو به نامطلوب را نشان می‌دهد. قابل ذکر است، بر اساس نتایج به دست آمده، از بین محلات مطرح شده، وضعیت معیارهای بوم‌گرا در محله حمیدیان مطلوب‌تر از محله عینک است.

نتیجه‌گیری

هدف اولیه این پژوهش تمرکز بر ارزیابی رضایتمندی ساکنان از کیفیت محیط سکونتی محلات پیراشهری مبتنی بر شاخص‌های شهر بوم‌گرا است، و هدف دوم آن تحلیل فضایی هر یک از محلات پیراشهری با تاکید بر شاخص‌های بوم‌گرا و نشان دادن رتبه و درجه هر یک از محلات می‌باشد. در راستای اهداف پژوهش، شاخص‌های شهر بوم‌گرا در معیارهای (زیست‌محیطی، شهرسازی و زیرساخت‌ها و خدمات شهری، آب و انرژی پاک و کشت ارگانیک، اقتصاد شهری و اجتماعی) قابل تبیین هستند. رضایت ساکنین بر مبنای گویه‌ها، زیرمعیارها و معیارهای بوم‌گرا بررسی شد.

نتایج حاکی از آن است که میزان رضایت ساکنین محلات پیراشهری از کیفیت محیطی سکونتگاه‌ها به‌غیراز شاخص‌های (تعامل و ارتباط احترام‌آمیز شهروندان با یکدیگر، وجود روحیه و علاقه مشارکت مردمی، میزان تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی سرسبز، جذاب و دارای عناصر طبیعی، وجود بازارهای هنری خوداشتغالی فروش کتاب، موسیقی، صنایع‌دستی و تئاترهای محلی شهر، وجود بازارهای محلی و ارگانیک برای کشاورزان برای فروش محصولات خود، تعداد و کیفیت فضای سبز)، کم است. نتایج گویای این است که آلودگی محیط‌زیست، عدم سلامت منابع و جریان‌های آب، افزایش ورود پسماندهای روان خانگی در جوی‌ها و معابر، کیفیت نامطلوب جمع‌آوری حیوانات ولگرد و بدون صاحب از مهم‌ترین عوامل تهدید محیط‌زیست محلات حمیدیان و عینک به‌شمار می‌آیند که در افزایش نارضایتی ساکنین بی‌تأثیر نیستند. در معیار شهرسازی بر اساس نتایج به‌دست آمده، میزان رضایت ساکنین کم ارزیابی شد، با توجه به ماهیت فضاهای عمومی پیراشهری و در نظر داشتن اصول پایداری، با طراحی متناسب و بهره‌بردن از عناصر بوم‌گرا در طراحی شهری می‌توان در راستای تحقق اصلی‌ترین هدف فضاهای پیراشهری بوم‌گرا یعنی غنای هویتی و کالبدی آن‌ها گام برداشت. این عناصر پایدار همچون (قرارگیری مسکن مطابق با فضای سبز، قرارگیری مسکن مطابق با تابش خورشیدی، قرارگیری مسکن مطابق با توپوگرافی، هماهنگی معماری و شهرسازی با اعتقادات مردم، تناسب تراکم ساختمانی نسبت به جمعیت، ساخت مسکن با مصالح بومی و سازگار)، در نمودهای فیزیکی و فضایی این محلات متبلور می‌شود و به نسل بعد انتقال می‌یابد.

در معیار آب و انرژی و کشت ارگانیک، رضایت ساکنین نسبتاً مطلوب ارزیابی شده است، یکی از موارد در رضایت ساکنین، وجود بازارهای محلی و ارگانیک برای کشاورزان برای فروش محصولات خود، است. بازارهای محلی در رشت که از آن به نام بازارهای هفتگی نیز نام‌برده می‌شود، به‌طور منظم و مستمر از دیرباز با تنوع محصولات کشاورزی، صنعتی و با توجه به فصول مختلف سال در محلات پیراشهری حمیدیان و عینک برپا می‌شود، در این راستا بازارهای هفتگی، به دلایلی از جمله شرایط مناسب را برای فروش محصولات کشاورزی و باغبانی ایجاد کرده و دست‌دلان را حذف نموده، زمینه و شرایط مساعدی را برای باغبانی ارگانیک و کشاورزی ایجاد نموده است. در کنار این بازارها، بازارهای هنری خوداشتغالی فروش کتاب، موسیقی محلی گیلانی و... نیز در محلات پیراشهری همواره دایر است. در معیار اجتماعی نیز، رضایت زیاد ساکنین در گویه‌های (تعامل و ارتباط احترام‌آمیز شهروندان با یکدیگر، وجود روحیه و علاقه مشارکت مردمی، میزان تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی سرسبز، جذاب و دارای عناصر طبیعی)، گویای وضعیت مطلوب محلات مورد مطالعه در ارتقای سرمایه اجتماعی می‌باشد. در ادامه نیز نتایج نشان داد، در بین زیرمعیار-های بوم‌گرا، رضایت ساکنین در تعامل و ارتباطات مردمی بیشترین و رضایت ساکنین در اعتماد به منابع آب، کمترین میزان رضایت به خود اختصاص داده‌اند. همچنین در بین معیارهای بوم‌گرا، بیشترین رضایت ساکنین در معیار اجتماعی، و کمترین میزان رضایت در شهرسازی و زیرساخت‌ها و خدمات شهری، بود. در نهایت نتایج تحلیل فضایی محلات

پیراشهری نشان داد، که میزان رضایت ساکنین محله عینک نسبت به محله حمیدیان از کیفیت محیطی سکونتگاه خود با تاکید بر معیارهای بوم‌گرا در سطح پایینی قرار دارد. در تبیین پایین بودن کیفیت محیطی این محله می‌توان اذعان نمود که با توجه به بررسی‌های میدانی مشخص شد ساکنین عینک نسبت به معیارهای بوم‌گرا ناراضی هستند و یا در برخورداری از آن‌ها با مسائل و مشکلاتی مواجه هستند. بر این اساس، نتایج تحقیق با مطالعات (ارژنگی و محمدی، ۱۳۹۹)، مبنی بر اینکه میزان رضایت ساکنان از کیفیت محیط شهری در سطح پایینی قرار دارد، همخوانی و مطابقت دارد. همچنین با مطالعه طهری و همکاران (۱۴۰۰)، مبنی بر اینکه کیفیت محیط شهری رشت در این شهر از استانداردها فاصله زیادی دارد، همخوانی دارد.

در یک جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت، بسترسازی شاخص‌های شهر بوم‌گرا نقش مهمی در کیفیت محیط سکونتگاهی محلات پیراشهری حمیدیان و عینک در شهر رشت بر عهده‌دارند. عدم توجه به این شاخص‌ها در بلندمدت تداوم محلات مورد مطالعه را با محدودیت روبه‌رو می‌سازد و ممکن است به نابودی شهرنشینی محلات منجر شود. بر این اساس باید به صورت پیوسته، پایش، ارزیابی و زمینه‌سازی تحقق شاخص‌های شهر بوم‌گرا در دستور کار مدیریت شهری رشت قرار گیرد. در نهایت در راستای نتایج تحقیق، راهکار ذیل پیشنهاد گردیده شد:

با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان به این حقیقت پی برد که هدف از ایجاد محلات پیراشهری بر مبنای بوم‌گرا، حفظ ارزش‌ها نیست، بلکه بازشناسی و ارزیابی آن‌ها است. لذا در این بین نقش تأثیرگذار برنامه‌ریزان و طراحان شهری جهت تحقق هدف طراحی پایدار محلات پیراشهری بوم‌گرا از اهمیت ویژه برخوردار است، در واقع این برنامه‌ریزان شهری هستند که بایستی از طریق برنامه‌ریزی فضاهای جمعی و عرصه‌های عمومی به عنوان ظرف تحقق حیات مدنی، بستر رشد و تعالی انسان را از ابعاد مختلف فراهم کرده، به طوری که زمینه‌ساز حضور افراد در سطح محلات شده، همچنین طراحان شهری با در نظر گرفتن معیارهای بوم‌گرا و مهم‌تر از آن رفتار استفاده‌کنندگان اصلی و بومی و همچنین توجه به ارزش‌ها و فرهنگ بومی رشت در قالب طراحی فضاهای پیراشهری بوم‌گرا، با فراهم کردن فرصت تعاملات و واکنش‌های اجتماعی، رسالت حرفه شهرسازی را به نحو احسن بجا آورند و زمینه‌ساز عدالت اجتماعی و رفاه شهروندی گردند.

منابع

- ارژنگی، حجت. محمدی، علیرضا. ۱۳۹۹. ارزیابی کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: منطقه چهار شهر اردبیل). فصلنامه توسعه پایدار محیط جغرافیایی. سال ۲. شماره ۳. صص ۱-۱۸.
- افشین‌اخگر، رضا. شیعه، اسماعیل. رضایی، محمود. ۱۳۹۸. ارزیابی رویکرد شهر بوم‌منا بر اساس توسعه پایدار به روش تحلیل ارزیابی یکپارچه محیطی (IEA). نشریه علمی باغ نظر. شماره ۱۶. ۷۴. صص ۴۳-۵۴.
- برق‌جلوه، شهین دخت. منصور، مینا. اسلامی، سید یحیی. ۱۳۹۵. نقش شبکه‌های بوم‌شناختی در طرح‌ریزی محیط-شناختی- هویت‌بخشی منطقه شهری (مطالعه موردی: منطقه شهری پولادشهر اصفهان). محیط‌شناسی. (۱). صص ۱۷۷-۱۹۴.
- تقوایی، علی‌اکبر. معروفی، سکینه. پهلوان، سمیه. ۱۳۹۱. ارزیابی تأثیر کیفیت محیط شهری بر روابط اجتماعی شهروندان مورد مطالعه: محله آبکوه شهر مشهد. نقش جهان. ۳ (۱). صص ۴۳-۵۴.

- سعیدی، مهدی. انصاری، مژگان. ترابی‌نژاد. ۱۴۰۰. بررسی میزان تحقق‌یافتگی شاخص‌های شهر بوم‌گرا و ارائه چارچوب مفهومی توسعه آن مبتنی بر میزان رضایتمندی ساکنین (مطالعه موردیک محله ازگل تهران). نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران. دوره ۱۲. شماره ۲. صص ۵-۲۳.
- رفیعیان، مجتبی. مولودی، جمشید. پورطاهری، مهدی. ۱۳۸۹. سنجش کیفیت محیط شهری در شهرهای جدید، مطالعه موردی شهر جدید هشتگرد. برنامه‌ریزی و آمایش فضا. ۱۵ (۳). صص ۱۹-۳۷.
- رنجبران، محیا. مهدی‌نژاد درزی، جمال‌الدین. کریمی، باقر. جمهیری، محمود. ۱۳۹۹. بررسی مؤلفه‌های منظر بوم‌گرا در هویت بخشی به محیط در اقلیم گرم و مرطوب (مورد مطالعه: بندر کنگک). جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال ۱۰. شماره ۴. صص ۶۲۳-۶۳۷.
- علی‌زاده، توحید. بابایی‌اقدام، فریدون. علی‌زاده، جابر. رنجبرنیا، بهزاد. ۱۳۹۳. ارزیابی کیفیت محیط زندگی در روستا-شهرها از دیدگاه ساکنین بر اساس تکنیک‌های مبتنی بر منطق فازی (مطالعه موردی: روستا-شهر اصلاندوز). مسکن و محیط روستا. دوره ۳۳. شماره ۱۴۷. صص ۷۴-۵۹.
- علینقی‌پور، مریم. پوررمضان، عیسی. مولائی هاشجین، نصرالله. ۱۴۰۰. تبیین زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی پیرامون کلانشهر رشت. مجله توسعه فضاهای پیراشهری. سال سوم. شماره ۲. صص ۱۰۷-۱۲۸.
- شریفیان بارفروش، سیده شفق، مفیدی شمیرانی، سید مجید. ۱۳۹۳. معیارهای شاکل بوم‌شهر از دیدگاه نظریه‌پردازان. باغ نظر. ۱۱ (۳۱). صص ۹۹-۱۰۸.
- طهری، فضیلت. نسترن، مهین. اجالالی، پرویز. ۱۴۰۰. تدوین و سنجش سنججه‌های ارزیابی کیفیت محیط از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا در شهر رشت. فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای. سال ۱۱. شماره ۴۰.
- مشکینی، ابوالفضل. میدان، اصغر رستم. احدنژاد، محسن. محمودزاده، حسن. تبیین الگوی بوم‌شهر زیست‌پذیری کلان‌شهر تبریز با مدل فازی. دو فصلنامه علمی پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری. سال ۱۲. شماره ۱. پیاپی ۲۳. صص ۸۵-۱۰۴.
- موسوی، میرسعید. ۱۳۹۷. بررسی سطح تحقق توسعه پایدار شهر تبریز بر اساس شاخص ردپای بوم‌شناختی. فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی. سال ۷. شماره ۲۷.
- Botequilha L. A. & Ahern, J. 2002. **Applying Landscape Ecological Concepts and Metrics in Sustainable Landscape Planning**. Landscape and Urban Planning, 59, 65-93.
- Briquel, V. & Collicard, J. J. 2015. **Diversity in the rural hinterlands of European cities**. In K. Hoggart (Ed.), The City's
- Bertrand, N. 2007. **Introduction: ESDP ideals and the inheritance of rural planning failures**. In N. Bertrand & V. Kreibich (Eds.), Europe's City-Regions Competitiveness: Growth Regulation and Peri-Urban Land Management. PP. 1-35.
- Barton, H. 2000. **Sustainable communities: the potential for eco-neighbourhoods**. London: Earthscan
- Condon, P. M. 2012. **Seven rules for sustainable communities: design strategies for the postcarbon world**. Island Press.
- CEMAT. 2007. Spatial development glossary. Retrired fom <http://www.ectp-ceu.eu/images/stories/Glossary-CEMAT/> Glossary-English.pdf
- Caruso, G. 2015. **Peri-Urbanisation: the situation in Europe**. A bibliographical note and survey of studies in the Netherlands, Belgium, Great Britain, Germany, Italy and the Nordic countries
- Engwicht, D. 1992. **Towards an eco-city: calming the traffic**. Sydney: Envirobook

- Li, Y., Commenges, H., Bordignon, F., Bonhomme, C. & Deroubaix, J. 2019. **The Tianjin Eco- City model in the academic literature on urban sustainability.** Journal of Cleaner Production, 213, 59-74.
- Liao, Y., & Chern, S. 2015. **Strategic ecocity development in urban-rural fringers: Analyzing Wulai District.** *Sustainable Cities and Society*, 19, 98-108.
- Kenworthy, J. R. 2006. **The eco-city: ten key transport and planning dimensions for sustainable city development.** Environment and urbanization, 18(1), 67-85.
- McGregor, D. & Simon, D. & Thompson, D. 2006. **The Peri- Urban Interface: Approaches to Sustainable Natural and Human Resource Use.** London: Earthscan
- Marans, R.W., 2003. **Understanding environmental quality through quality of life studies: the 2001 DAS and its use of subjective and objective indicators.** Landscape and Urban Planning, 65(1-2), p. 73-83.
- Newman, P. & Jennings, I. 2009. **Ecocities as sustainable ecosystem: principles and practices.** Washington: Island Press.
- Pacione, M., 2003. **Urban environmental quality and human wellbeing—a social geographical perspective.** Landscape and urban planning, 65(1-2), p. 19-30.
- Sachs, I. 1980. **The Eco-development Strategies.** London: Urban Planning Press.
- Sharifian Barforoush, S., & Mofidi Shemirani, S. 2015. **The morphological criteria of Ecocity from the perspective of theorists.** Journal of Bagh-e Nazar, 11(31), 99-108. [In Persian]
- Taghvaei, S., & Semiari, A. 2017. **Ecological Landscape Planning Approach, Case Study: Strategies for Development of Green Open Spaces in 19th Region of Tehran.** Armanshahr Architecture & Urban Development, 10(19), 11-21. [In Persian]
- Yigitcanlar, T. Baum, S. & Horton, S. 2007. **Attracting and retaining knowledge workers in knowledge cities.** Journal of knowledge management, (5): 6-17.